

KROATISTIKA JAKOVA GOLOVACKOGA

(V. Jagić – J. Golovacki – F. Miklošič – F. Rački)

Dvadeset je godina, od početka 1868., u Vilniusu živio i radio glasoviti slavist, međunarodni autoritet na području arheografije i folkloristike, Ukrajinac Jakov, zapravo **Jakiv Golovacki** (29.X.1814.-13.V.1888.). Doselivši se početkom 1868. g. u Vilno-Vilnius iz Lemberga-Lviva (tada u Austriji), do kraja života obnašao je dužnost predsjednika Vilniuskoga arheografskog povjerenstva, a u Viljno-Vilniusu je i pokopan. Svojim znanjem i međunarodnim vezama Golovacki je također zaslužan i za širenje kroatistike u Litvi.

Hrvatima je Jakiv Golovacki bio posebno naklonjen još od mladih dana. Jedan semestar, od ožujka 1835., Golovacki je studirao u Pešti gdje se našao u kružoku Jana Kollára, poznatog po idejama sveslavenske uzajamnosti. Golovacki se ondje zapravo upoznao s južnim Slavenima koji su, ne samo ideološki, bili iznimno značajni i za njegovo stvaralaštvo; osobito Srbi Georgij Petrović i Teodor Pavlović te Hrvat Fran Kurelac. Može se reći da su G. Petrović i F. Kurelac pomogli opstanku naklade almanaha “Русалка Дністровая” (Rusalka Dnistrovaja, tiskan 1837. u Pešti), najznačajnijeg djela Golovackoga i njegove “subraće”, članova glasovite skupine “Rusjka trijca”, koju čine: Markijan Šaškevič, Ivan Vagilevič i sam Jakiv Golovacki.

U povijesti ukrajinske tiskane riječi ovo je prvo (zapadnoukrajinsko) izdanje na živome ukrajinskom jeziku izazvalo pravi prevrat, iako ga je odmah nakon tiskanja bila zabranila austrijska cenzura. Kurelac je pokušao utjecati na opoziv ovakvoga rješenja kod cenzora Nadja i o tomu 23. listopada 1837. piše Golovackomu.¹ Nakon toga prodaja almanaha ipak je dopuštena, no samo u ugarskome dijelu Austro-Ugarske Monarhije.

Viljno – tako su tada Poljaci i Rusi nazivali povijesnu prijestolnicu i suvremeni glavni grad Litve *Vilnius*. Živeći u Viljnu-Vilniusu, J. Golovacki prvi je svojim osobnim poznanstvima doprinio uspostavi veza tadašnjega znanstvenoga, intelektualnog Vilniusa s najvećim svjetskim slavistima onoga doba. Zato je u *Litvi*, koja je tada bila samo ruska provincija, Golovacki također prvi postavio praktično pitanje *kroatistike*. Upozorit ćemo ovom prigodom i na činjenicu da se Golovacki, u sklopu svojih znanstvenih zanimanja, bavio i *indoeuropeistikom*, odakle i njegov interes za litavski jezik, književnost, povijest Litve, skrb za očuvanje litavske kulturno-povijesne baštine, tiskanje arhivske građe iz povijesti Litve, i to *prije nacionalnoga buđenja samih Litvanaca*, sredinom 80-ih godina XIX. stoljeća.

Djelatnost Golovackoga ne treba idealizirati niti motriti samo kao rad buditelja ukrajinske nacionalne kulture ili, tomu nasuprot, zakašnjela panslavista u predanoj službi ruskome caru. Tijekom svoga života Jakiv se Golovacki (u mlađim godinama koristio je i pseudonim *Jaroslav*) dakako našao u različitim ulogama, morao se prilagođavati i zahtjevima carske vlade, no svoje je stavove nastojao obrazložiti stručnom i uvjerljivom potkrjepom.

Ukrajinski, ruski i hrvatski znanstvenici već su obznanili važne prvotne spoznaje k sustavnijemu istraživanju značajne suradnje J. Golovackoga s drugim kroatistima tijekom

¹ Кореспонденція Я. Гловацького в літах 1835-1849. Львів 1909., с. 7-8.

njegova života i rada u Vilniusu. Među njima posebno mjesto imaju: *Franjo Rački*, *Franjo (Franc) Miklošič* i *Vatroslav Jagić*.

Nove argumente pak nalazimo u arhivskoj građi iz rukopisne ostavštine J. Golovackoga, dio koje se nalazi u Lvivskoj knjižnici “Vasil Stefanik” Ukrajinske nacionalne akademije znanosti, u fondu *Ostavština Jakova Golovackoga* (dalje – LK NAZU, *Golovacki*).

Drugi dio arhivske građe J. Golovackoga nalazi se u Kijevu (Kiivu), u Rukopisnom odjelu Instituta književnosti “Taras Ševčenko” Ukrajinske nacionalne akademije znanosti (dalje – IK NAZU, *Golovacki*).²

Tumačenje uloge J. Golovackoga, kao pravog *medijatora litavsko-hrvatskih veza* tijekom njegova života u Vilniusu, zahtijeva daljnja istraživanja. Osobito stoga što je ovaj ukrajinski arheograf u to vrijeme, kao značajan posrednik među kulturama, prvi posebnu pozornost posvetio kroatistici.

Razumijevanju kontinuiteta neposrednih međunarodnih znanstvenih veza J. Golovackoga, za života u Lvivu i Vilniusu, pomažu i podatci koje nam posreduju druge osobe. Na osnovi publikacija i raščlambe epistolarne građe J. Golovackoga, ukrajinski znanstvenik Z. Matisjakevič, primjerice, zaključuje da “od svibnja 1875. g. on obnavlja ‘staro prijateljstvo’ s F. Miklošičem”³, također redovito prima vijesti o znanstvenoj i službenoj djelatnosti Miklošičevoj od svoga brata Ivana, koji ga je osobno poznao. U to vrijeme Golovacki Miklošiču predlaže razmjenu znanstvenih knjiga između Austrijske akademije i Javne knjižnice u Vilniusu pa u tu svrhu šalje svoje publikacije i izdanja Vilniuskoga arheografskog povjerenstva kojem je, rekosmo, predsjedavao.

Vidljiv je također lvivsko-vilnijuski kontinuitet kroatističkih zanimanja Golovackoga. *ВЕЛИКАЯ ХОРВАТИЯ або Галичско-Карпатская Русь* – tako je naslovljena njegova razmjerno opsežna studija u bečkome izdanju *Вѣнокъ русинамъ на обжинки* iz 1847. godine, u II. sv. almanaha (I. sv. – 1846. g.)⁴. Analiza panoramske “Velike Hrvatske”, povijesnog područja koje Golovacki, ne bez razloga, smješta u karpatsko-prikarpatski dio zapadne Ukrajine – u Galiciju, osvrtno je na dramatično onodobno stanje toga kraja, a tim se pitanjem bavio i u kasnijim radovima.

“Vinok Rusinam na obžynky” sastavio je njegov brat Ivan Golovacki, po uzoru na već spomenuti almanah “Rusalka Dnistrovaja” iz 1837., što je bio neka vrsta pokazatelja stvaralačkih nakana skupine “Rusjka trijca”, jer je uvrstio i autorske pjesme sastavljača, i radove iz ukrajinske povijesti, slavistike, a posebice teme o slavenskoj etnogenezi s osvrtnom na Rusj-Ukrajinu. Već se u “Rusalci...” nazire široki međuslavenski kontekst razumijevanja biti ukrajinskoga nacionalnog preporoda u doba romantizma i šire koncipiran romantičarsko-etnografski program.

² *Шалата М. Й.* Архіви Якова Гловацького, “Українське літературознавство”, вип. 45., Львів 1985., с. 97-108; *Трегуб М. М.* Матеріали до біографії Я. Гловацького у фондах відділу рукописів ЛНБ АН України, “Українське літературознавство”, вип. 57., Львів 1993., с. 105-113. *Петраш О.* Останні роки Якова Головацького “Животень”, № 6, Львів 1980., с. 110-118.

³ *Матисьякевич З. М.* Зв’язки Я. Гловацького з югослов’янами, “Проблеми слов’янознавства”, вип. 22., Львів 1980., с. 129.

⁴ Prvi put je ovaj prilog “ВЕЛИКАЯ ХОРВАТИЯ або Галичско-Карпатская Русь” objavljen u časopisu “Москвитянин”, № 6, Москва, 1841., с. 213-252, 457-467.

Međutim, u II. dijelu almanaha “Vinok Rusinam na obžynky” (1847.) uočljiv je ideologijski obrat u pravcu unifikatorskih panslavističkih tendencija, koje su bile bliske (u to vrijeme već prigušenu) *ilirizmu*, ali i sve jačem *moskvofilstvu*. Nakon revolucije iz 1848., proruska orijentacija i panslavistička ideologija fetišiziraju se upravo u Galiciji, čak do groteske, primjerice, i u vidu *etimološkoga pravopisa*. Na taj se način promicao tobože “sveslavenski” arhaični alfabet neobičnih grafema iz mrtvoga staroslavenskog knjiškoga jezika, koji je u XIX. st. bio težak čak i privrženicima tradicije istočna obreda – pravoslavnim i unijatskim svećenicima, a kamoli da bi bio prikladan za svjetsku uporabu. Tom se ideologijom, koja je 1847. nakon “Rata za srpski jezik” Đure Daničića izgubila svoje nazadnjačke pozicije čak i u svojoj “pradomovini” Srbiji, u zapadnoj Ukrajini – Galiciji izražavala privrženost panslavizmu imperijalističke Moskve i Petrograda. I eto odgovora na pitanje: zašto je J. Golovacki svojom “*rusinskom*” ideologijom bio dobrodošao carskoj Rusiji, i sam se nastojeći poistovjetiti s njom.

Svemu je tomu trebala doprinijeti još i zloglasna moskovska igra etnonimikom: *ruski*. Naime, povijesna je *Rusj*, *Kijevska Rusj* kao država svojim državljanima “ostavila” i ime-horonim: *rusin*, *rusič*, koji se bio sačuvao na svim povijesno-političkim područjima suvremene Ukrajine i Bjelorusije, tj. Kijevske Rusje, koji su postali osnovom Velike kneževine Litve nakon ekspanzije Litve u smjeru jugoistoka tijekom XIV. stoljeća i stvaranja Velike kneževine (vojvodstva) Litve – najveće države tadašnje Europe, koja se prostirala do Crnoga mora. Zapravo su ukrajinsko-bjeloruske povijesne zemlje “dale” temelj i pravnoj, kulturnoj, umjetničkoj samosvojnosti Litve od XIV. do XVI. stoljeća, s prijestolnicom u Vilniusu. Moskovija i njezina prijestolnica Moskva, glede pismenosti većim dijelom naslijeđivši provincijske oblike kulture stare Rusje, na svaki se način protivila europskim reformama, promjenama i novostima (posebice protestantsko-demokratskim idejama u crkvi, obrazovanju, glazbi, uporabi živoga jezika u crkvenim te državnim, javnim funkcijama već u XVI.-XVII. st.), pa je zato u usporedbi s Litvom mahom njegovala tek provincijske oblike kulture i naobrazbe, sve do vladavine Petra I.

Zapravo u doba Petra I., početkom XVIII. st., Moskovija za naziv svoje države preuzima prilagođeni oblik *Rossija*, uz očitu vlastodržačku poruku da je to tobože isto što i *Rusj*. Time je bio postignut cilj: naime, oteni ne samo naziv, već i kulturno, prostorno, materijalno blago slavenskoga dijela (ukrajinsko-bjeloruskog) Velike kneževine Litve, i to nakon nekoliko stoljeća borbi moskovskih svjetovnih i duhovnih vladara za nadmoć, a sukladno imperijalističkoj ideologiji “Trećega Rima”. I na ovomu mjestu moramo podsjetiti na nesretnoga, samo na prvi pogled hirovitoga, Hrvata Jurja Križanića i njegov sužanjski udes u Tobolsku kao skupu cijenu despotskome moskovskomu caru za svoje idealističke političke iluzije, koje je Križanić vidio utjelotvorene u ruskome vladaru; kaneći praktično riješiti ideju političkoga ujedinjenja svih Slavena, sa ciljem zajedničke protuturske borbe, Križanić je promicao i zamisao o ujedinjenju pravoslavne i katoličke crkve, u okviru Poljsko-Litavske države, od 1596. g. Brestovske unije. Tomu je trebao služiti, i sve Slavene ujediniti, i njegov sveslavenski umjetni pisani jezik, pa i ideologija “Trećega Rima”...

Jakov Golovacki najčešće je djelovao kao carski službenik; nije vidio mogućnost litavske državnosti, ali je izražavao simpatiju spram Litvanaca u svojim kulturološkim tekstovima, naročito svojom javnom djelatnošću, vršeći dužnost predsjednika spomenuta Povjerenstva, što potvrđuju i njegovi arhivski rukopisi. U okviru svojih obveza Golovacki je rješavao konkretne znanstvene te povijesno-praktične, etnografske, zavičajne zadaće

radeći u "*Sjevero-Zapadnom kraju*" (tako je carska vlast tada nazivala Litvu), ponekad čak i službenoj politici usprkos.

Također nije vidio perspektivu razvitka litavske književnosti, ali je pisao o tomu, izražavajući stanovitu sućut i žal, što se vidi u rukopisu nezavršena rada koji se čuva u kijevskom odsjeku njegove ostavštine, u kutiji pod uvjetnim nazivom *Литовский язык и литовская народность*⁵. Prvih četrdesetak listova ovoga rukopisa uglavnom su jezikoslovne, komparatističke naravi glede litavske tematike, iz kojih se razabire da je Golovacki litavski jezik razumio.

Ali i u starim spisima, koje je najčešće sređivao u arheografsku svrhu, Golovacki je uočavao stvarnost i aktualnost. Na 42 lista, do 43. stražnje stranice rada *Литовский язык и литовская народность*, opisuje litavski rukopis sastavljen u Vilni 1576. g. na latinskom (gramatičke konstrukcije dopuštaju pretpostavku da je pisac rukopisa bio Litavac) jeziku – "*Statuta Magni Ducatus Litvaniae...*" – iz zbirke knjižnice Lvivskoga sveučilišta. Evo rukopisnog komentara J. Golovackoga: *Автор доказывает, что литовцев предки, пришедши с Палемоном, употребляли латинского языка, следовательно, и нынешние Литовцы должны употреблять вместо мужицкого (agrestis) латинского языка.*

Tu razabiremo odjeke u renesansnoj Litvi popularne teorije o rimskome podrijetlu Litvanaca: litavsko plemstvo su tobože doseljenici (pod vodstvom glasovita Palemonasa) iz latinskoga Rima, a ova je motivacija imala stvaran argument u velikoj sličnosti litavskoga i latinskog jezika, jer je litavski jedinstven živi jezik među drevnima indoeuropskim, a najbliži su mu sanskrt, starogrčki, latinski...

Dakako, Golovackomu bijaše stalo dokazati kako je najpodesniji službeni jezik u litavskoj državi već od XIV. stoljeća bio "*ruski*"... Naprotiv, poznato je da je to bio knjiški, mješovit jezik s morfološkim sustavnim supstratom crkvenoslavenskoga, uz leksičko-fonetske utjecaje živih govora ukrajinskoga i bjeloruskoga, a usto je uporabom češke i poljske pravne literature došlo i do snažna utjecaja češkoga i poljskoga jezika...

Zato su suvremenici i nadalje, nakon pada Kijevske Rusje 1240. g., svoj pismeni, javni jezik zvali "*rusjka mova*", "*rusjkyj jazyk*", iako to ni izdaleka nije bio jezik, recimo, ruskih careva u XVI. ili XIX. stoljeću... Kao "*državni*" jezik *Litavske države* (XIV.–XVII. st.) on se u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća još nazivao "*litavski*".

Carska je politika pak nastojala za se iskoristiti zbrku s pojmom "*ruski*"; u smislu: eto, to i jest naš, ruski... U tiskanim i rukopisnim radovima Golovackoga – filologa na više mjesta opažamo besmisao ovakvih manipulacija.

Jakiv Golovacki znao je hrvatski jezik, dobro je bio upućen u kroatističku literaturu svoga doba. F. Miklošič, F. Rački i drugi pisali su mu hrvatskim jezikom, a i sam je

Nazivi mjeseci, među kojima i hrvatski. Iz arhive J. Golovackoga

⁵ IK NAZU, *Golovacki*, № 101, kut. 41. Pozivajući se na ovaj dosje, dalje u zagradama bilježimo broj lista. – N.N.

prevodio hrvatske i srpske narodne pjesme (više interpretacija sadrži već almanah “Rusalka Dnistrova”, 1837.).

Prijevod J. Golovackoga s hrvatskoga jezika (ikavica) poeme izrazito protuturskoga sadržaja *Туга від Балкана*⁶, iz 1844., još uvijek čeka cjelovito objavljivanje; ukrajinski folklorist M. Gućj pronašao je 1965. u Odjelu rukopisne ostavštine LK NAZU i objavio ranije nepoznat ukrajinski prijevod Golovackoga hrvatske epske pjesme *Сніванки далматські* (izvornik – pjesma o Sibirjaninu Janku – nalazi se u zbirci A. Kačića-Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*).⁷

M. Gućj također je istražio povijesne uvjete pojave ovoga *prvog* ukrajinskog prijevoda iz ciklusa hrvatskih junačkih epskih pjesama.⁸ Arhivski primjerak teksta poeme *Туга від Балкана* sadrži primjedbe pisane ruskim jezikom i rukom J. Golovackoga, nesumnjivo već iz doba njegova života u Vilniusu.

Drugi dio spomenuta rukopisa “*Литовский язык и литовская народность*”⁹ sadrži *vlastiti šifrirani popis J. Golovackoga litavskih knjiga* iz Javne knjižnice u Vilniusu, većinom starih crkvenih, leksikografskih litavskih izdanja iz XVI. i XVII. stoljeća, a popisi na zasebnim listovima sadrže ostale bibliografije, *Литовські книги* (list 54), što je dokaz da je Golovacki prikupljao teorijsku i empirijsku građu, kako sam piše, za temu *Матеріалы до історіи литовського языка* (list 57). Bivio se i problemom uloge protestantsko-katoličkih strujanja s obzirom na kulturološka pitanja, a navlastito funkcioniranjem litavskoga narodnog jezika u znanosti, crkvi i književnosti od XVI. do XIX. stoljeća.

Na spomenutim arhivskim listovima pribilježene godine izdanja, bilješke na rubnicama listova, nadnevcij publikacija i poštanski žigovi svjedoče o tomu da je Jakov Golovacki radio na proučavanju povijesti litavskoga pisanog jezika u razdoblju od 1885. do 1887. godine, pa čak i početkom 1888., dakle doslovce do posljednjih dana svoga života! Ima u tim spisima i knjiga na litavskome jeziku (rječnika, gramatičkih izdanja, zbirki narodnih pjesama, Schleicherovo izdanje poeme “Godišnje doba” K. Donelaitisa), imade i znanstveno-komparativističkih radova i sl.

Moguće je naći potvrdu i argumente i u prilog tezi da je na zanimanje Golovackoga za *litvanistiku* i *indoeuropeistiku* u znatnoj mjeri utjecao rad Franje (Franca) Miklošića i Vatroslava Jagića, ne zanemarujući ni njihovu dosljednu privrženost idejama ilirizma i sveslavenstva, što je nesumnjivo osnažilo uzajamnu želju ovih znanstvenika za suradnjom s Golovackim.

Ovom prigodom spomenut ćemo samo nekoliko kroatističkih (posebice epistolarnih) dokumenata iz vilniuskoga razdoblja života i rada J. Golovackoga. Zacijelo u vilniusko doba spadaju bilješke iz arhiva Golovackoga o etnogenezi Slavena prema staroruskim ljetopisima, pod naslovom *Проба чтенія Миклошућа*,¹⁰ a uz njih i bilješke o davnoj nazočnosti Slavena na Dunavu (uključujući Hrvate), te povijesne stranice glede srednjovjekovne Litve¹¹...

⁶ Rukopis je u LK NAZU, *Golovacki*, kut. 900, № 60.

⁷ LK NAZU, № 753, Петр. CVII-26. Vidi: *Гуць М. В. Недруковані переклади Я. Головацького з сербської та хорватської народної поезії, “Радянське літературознавство”, № 2, Київ 1965., с. 74-75.*

⁸ *Гуць М. В. Визвольні ідеї в сербохорватському народному епосі. Визвольний рух слов’ян у народній пісенній творчості (XVII-XIX ст.), Київ 1971., с. 58-59.*

⁹ LK NAZU, *Golovacki*, № 101, kut. 41., list 48-51.

¹⁰ LK NAZU, *Golovacki*, kut. 851., list 6 (stražnja stranica).

¹¹ Op. cit., list 8 (stražnja stranica).

Moramo istaknuti *litvanističku tematiku* ovih kontakata tijekom 1876. godine: tako Golovacki priopćuje Miklošiču da je za nj (osim drugih knjiga na *litavskom* jeziku) kupio nekoliko izdanja *Širbida*, i zaključuje da je "već na osnovi toga moguće započeti znanstvene studije".¹² *Širbid*, ili poljski *Szyrwid* – jest Konstantinas Sirvydas (1579.-1631.), jedan od prvih litavskih leksikografa. Danas su jezikoslovci ustalili litavski oblik njegova prezimena – *Sirvydas*. Višeput na marginama rukopisne pismohrane J. Golovackoga nalazimo bilješku crvenom olovkom *Шурв*, tj. *Sirvydas*, jer je Golovacki godinama radio na već spomenutoj temi iz povijesti litavskoga jezika.

Tema prepiske J. Golovackoga i V. Jagića već je spomenuta u prilogima komparativista. O jednom pismu Golovackoga Jagiću, još iz Lvivskoga doba njegova života (od 24. veljače / 8. ožujka 1867. g.), piše Josip Hamm.¹³ Najnoviji Lvivski bibliografski indeks "Rusjke trijce", iz 1993., iznosi podatke da u Jagićevoj arhivskoj ostavštini postoje još dva pisma Golovackoga njemu, i to iz 1879. i 1880.¹⁴ Vjerojatno je da Jagićeva pisma Golovackomu ili još nisu pronađena, ili su pak izgubljena, jer se u publikacijama ne spominju ni kao tematski eventualno postojeći odgovori na objavljena pisma J. Golovackoga.¹⁵

O. Dzijoban i Z. Matisjakevič analiziraju sadržaj pisma J. Golovackoga V. Jagiću od 14. ožujka 1880. g. Tu je riječ o najznačajnijim izdanjima tijekom djelatnosti Golovackoga u Vilniusu: *Narodne pjesme Galicijske i Ugarske Rusje... i Zemljopisni leksikon... "НАРОДНЫЯ ПѢСНИ ГАЛИЦКОЙ И УГОРСКОЙ РУСИ... i Географическій словарь"* – Vidi dalje. – *N.N.*)¹⁶

*Vatroslav Jagić na više je mjesta zabilježio znanstvene radove Jakova Golovackoga: u svome berlinskomu izdanju "Archiv für slavische Philologie" (1879.) ocjenjuje rad Jakova Golovackog О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и северо-восточной Венгрии (СПб., 1877.), a također spominje radove Попытки и старания римской курии ввещти грегорианский календарь у славян православных и униатов ("Слово", Львов, 1877., ноябрь-декабрь), Книга о новом календаре, напечатанная в Риме в 1596 г., СПб., 1877.*¹⁷

Među novim izdanjima 1885 g. Jagić u svome "Archiv..."¹⁸ najavljuje *Географическій словарь западнославянскихъ и югославянскихъ земель и прилежащихъ странъ, составленный Яковомъ Головацкимъ, съ приложениемъ географической карты*, koji je bio lijepo poligrafski opremljen i tiskan u Vilniusu 1884. godine.

¹² *Матисякевич З. М. Зв'язки Я. Гловацького з югослов'янами, [...] с. 129.*

¹³ *Натт J. Korespondencija Vatroslava Jagića, JAZU, Zagreb 1970., str. 70.*

¹⁴ *Vidi: "Руська трийця": Маркян Шашкевич, Иван Вагилевич, Якив Головацький. Бібліографічний покажчик (1834-1990 рр.). Академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, Львів 1993., с. 97.*

¹⁵ *Vidi: Письма И. В. Ягича к русским ученым 1863-1886. Академия наук СССР. Отделение литературы и языка. Архив Москва. Ленинград 1963.*

¹⁶ *Дзьобан О. О. Матисякевич З. М. Зв'язки Якова Головацького з південними слов'янами (На матеріалах видділу рукописів ЛНБ АН УРСР), "Книгознавство та бібліографія", збірник наукових праць, Київ 1983., с. 53.*

¹⁷ *Jagić V. Verzeichniss und Inhaltsangabe eingegangener selbständiger Werke und Zeitschriften (vergl. Archiv II. 195. 402. 744), "Archiv für slavische Philologie", Bd. 3., Berlin 1879., S. 223.*

¹⁸ *Jagić V. Kleine Mitteilungen. Географическій словарь западнославянскихъ земель, составленный Яковом Головаким, "Archiv für slavische Philologie", Bd. 8., Berlin 1885., S. 151-152.*

Brojna prošlostoljetna proučavanja epistolarne građe J. Golovackoga danas konačno pokazuju pronicavost i dosljednost njegove folklorističke, arheografske i javne djelatnosti, osobito u Vilniusu.

Izdanje *Narodne pjesme Galicijske i Ugarske Rusje*, tri sveska u četiri knjige, ostaje kao klasično djelo komparativističke folkloristike i mitologije (ovo izdanje nametnulo nam se, dakako, dok smo za tisak pripremali članak Aldone Ragevičienė “Kad su još bijeli jeleni s neba dolijetali” – vidi: *Komentar...*).

Golovacki je bio poznat po zapisivanju ukrajinskih narodnih pjesama, još u mladosti, a mnoge od tih pjesama zapisao je na području Galicije koju u svojim tiskanim radovima imenuje povijesnom “Velikom Hrvatskom”. Priprema za tisak *Narodnih pjesama Galicijske i Ugarske Rusje* – tekstova pjesama, komentara, ilustracija – trajala je praktično od 1833. godine, ali posebice živo od 1863. do 1877. Ovo izdanje ponekad nazivaju *izdanjem Bodjanskoga*, jer je za nj znanstveno skrbio i u Moskvi ga ostvario glasoviti slavist Osip Bodjanski (1808.-1877.)¹⁹. Jagić je visoko cijenio ovaj višegodišnji rad Golovackoga, potkraj života blagonaklono spominjući²⁰ recenziju o njemu glasovitoga ukrajinskoga i ruskoga jezikoslovca i folklorista A. Potebnje²¹, koja je ocjena poslužila kao preporuka da J. Golovacki na koncu postane dobitnikom najuglednije, Uvarove nagrade iz područja etnografije.

Dodajmo da je A. Potebnja ovdje kritički reagirao na problematičnu interpretaciju naziva staroruske države “Rusj” u predgovoru J. Golovackoga (to etnonimijsko pitanje uopćili smo ukratko na početku našega rada – *N.N.*).

Ova recenzija potakla je i Potebnju²² put daljnjih istraživanja i prerasla u njegovu klasičnu studiju u dvije knjige *Объяснения малорусских и сродных народных песен*, objavljene kao zasebni otisci u ediciji “*Русский филологический вестник*” (*Варшава, т. II – 1883 г., т. II – 1887 г.*).

Suradnja V. Jagića i A. Potebnje prigodom moskovskoga izdanja folklorističkog remek-djela Golovackoga odjeknula je u studijama litavskoga književnika, pjesnika, znanstvenika Balisa Sruoga (1896.-1947.), koji je završio slavistiku (1921-24.) na Münchenskom sveučilištu. Izdanak ovih studija su *Dainų poetikos etiudai* (Studije o poetici narodnih pjesama, 1927.) i *Apie lietuvių liaudies dainas* (O litavskim narodnim pjesmama, tisk. posthumno, 1957.). Jagića i Potebnju ovdje je Sruoga citirao u krugu glasovitih baltista – A. Bezenbergera, A. Leskiena, A. Schleichera...

U studiji “O litavskim narodnim pjesmama” B. Sruoga kao polaznu točku izdvaja autoritativno mišljenje Jagićevo: “Istaknuti akademik slavenske filologije V. Jagić, uspoređujući ruske i ukrajinske narodne pjesme, ruske pjesme karakterizira kao racionalne, a ukrajinske – kao poeziju srca i osjećaja. [...] Ukrajinska poezija, čak i u ostvarajima epske naravi, ne može zatajiti svoju privrženost lirici, a ruska narodna poezija je u svim lirskim pjesmama izražena epski [...]”.²³ “Zamijeni li se ukrajinsko ime

¹⁹ Климкова Л.І. Я. Ф Головацький та О. М. Бодяньський (До історії створення й опублікування збірника Я. Ф Головацького “Народные песни Галицкой и Угорской Руси”) // “Слов’янське літературознавство і фольклористика”, вип. 7, Київ 1971., с. 107-114.

²⁰ Vidi: Письма И. В. Ягича к русским ученым 1863-1886, Академия наук СССР. Отделение литературы и языка. Архив Москва, Ленинград 1963., с. 412.

²¹ Vidi: “Записки Императорской Академии наук”, т. XXXVII, 1881., Приложение № 6, стр. 64-152.

²² Vidi: Письма И. В. Ягича... – С. 412.

²³ *Sruoga Balys*. Raštai. 6 t., Vilnius 1957., p. 359.

litavskim, ova karakteristika dobro bi poslužila i kao općenit pogled na litavske pjesme” – pridodaje Sruoga, proširujući Jagićevu ocjenu vlastitom tezom.

Jagić je tijekom 70-ih i 80-ih godina XIX. st. postao značajan indoeuropeist, proučavao je u Berlinu i sanskrt, pratio i poticao značajna litvanistička ostvarenja svoga doba: naprimjer, prima za tisak u svome “Archivu...” članak F. Fortunatova o litavsko-slavenskoj akcentuaciji “Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen”,²⁴ a autoru u pismu od 18. (30.) prosinca 1879. g. izražava svoje oduševljenje. Kako se kasnije pokazalo, taj je Fortunatovljev rad začetak poredbeno-povijesnog proučavanja balto-slavenske akcentologije. Jagić autora istovremeno upućuje i na radove F. Miklošiča iz ovoga područja. Osjećao se međusobni duh solidarnosti istraživača.²⁵

Leksikografsko, jezikoslovno i folklorističko područje Jagićevih litvanističkih interesa čine cjelinu. Živeći i radeći tijekom 1880.-86. u Rusiji, Jagić je na Petrogradskom sveučilištu predavao *litavski jezik*, sređivao prvi dio (10 listova) rječnika litavskoga jezika, čiji su autori bili braća *Juška*: Jonas (1815.-1886.) i Antanas (1819.-1880.). U sredini ruskih znanstvenika oni su bili poznati pod ruskim imenima, kao *Ivan* i *Anton Juškevič* i kao autori izdanja – *Литовский словарь А. Юшкевича с толкованием слов на русском и польском языках* (вып. 1, СПб. 1897).

Nakon rada 1880.-86. u Petrogradu i prije odlaska u Beč, Jagić je kao urednik skrbio o litavskome rječniku braće *Juška-Juškevič*, preporučivši daljnju redakтуру F.F. Fortunatovu, o čemu mu piše 24. svibnja 1886.,²⁶ brinuo se i o sudbini njihovih izdanja litavskih narodnih pjesama. Objavio je Jagić i pozitivnu recenziju knjige zapisa narodnih litavskih pjesama A. Juške (*Lietuviškos dainos užrašytos par Antana Juškeviče*, Kasan, 1880), u: “Archiv...”, Bd. 5., 1881., S. 324.

*Dana 16. (28.) studenoga 1880. godine Vatroslav Jagić pisao je (hrvatski) iz Petrograda I. A. Boduenu de Kurtene: “Molim Vas pozdravite gospodina Juškeviča, ja mu se zahvaljujem za izdanje nar[odnih] pjesama – zašto nije on razlikovao dva duga akcenta à la Vuk ~ / ? Zar toga u onim mjestima ne bi bilo? Ne vjerujem. Svakakao je mudro uradio, što je štampao latinicom, ovako će knjigu čitati i u Europi. Nadam se da će se jednom i ovdje kod nas okaniti hilferdingijada”.*²⁷

To jest, ovdje je i sam Jagić odredio svoje litvanističke interese: akcentuacija u gramatici, izdanja litavskih narodnih pjesama u folkloristici, uporaba latinice u svrhu europeizacije i također promicanja litavske kulture; zato je “*hilferdingijadom*” nazvao poglede ruskoga slavista i folklorista A. Hilferdinga koji je silom inzistirao na uvođenju ćirilice u svih Slavena.²⁸

[Od 1863 g. sve knjige, objavljivane u Rusiji na litavskome jeziku, mogle su biti tiskane samo ćirilicom. Ipak, 22. travnja 1880. bila je dopuštena uporaba latinice za tisak samo znanstvene literature, uz zabranu njezina pučkog širenja na području Litve (Северо-Западнаго и Привисляскаго краев). Tek 1904 g. carska je vlada dopustila tisak litavskih knjiga latinicom.]

²⁴ Vidi: “Archiv für slavische Philologie”, Bd. 4., 1880., S. 575-589.

²⁵ Vidi: Письма И. В. Ягича... – С. 166, 396-397.

²⁶ Vidi: “Записки Императорской Академии наук”, т. XXXVII, 1881., Приложение № 6, стр. 64-152.

²⁷ Op. cit., str. 307-308.

²⁸ Op. cit., str. 413.

U pogledu pitanja uporabe latinice za litavsku pismenost, Jagić i Golovacki bili su oponenti. Jakiv Golovacki je i dalje svoja istraživanja usmjeravao u pravcu poistovjećivanja *pravoslavne crkve – carske vlade – ćirilice*, čak se izjasnio u korist uporabe ćirilice za litavski i letonski jezik:

“*Въ новѣйшее время русская азбука примѣняется къ литовскому и латышскому языкамъ и съ 1865 года начали печатать разные книги: буквари, календари, кантычки, сборники пѣсенъ и проч. русскими письменами: для образцевъ приводимъ тексты священнаго писанія изъ календарей, изданныхъ въ Вильнѣ*”

I ovdje daje primjere takve “etimologizirane”, “znanstvene” transliteracije na litavskome jeziku ćirilničnim slovima – čak i sa staroslavenskim grafemom *h* za litavski diftong *ie*: *Нэсъ кх вѣнасъ, курусъ прашо, гауна* (litav.: *Nes kiekvienas, kuris prašo, gauna*; hrv.: *Jer svatko, tko moli, dobija*) i sl.²⁹

Nije slučajna ova kronološka podudarnost, naime da se dopisivanje Jakiva Golovackoga i Vatroslava Jagića (očito nije sve pronađeno!) podudara s vremenom kad se u krugu znanstvenika Ruske akademije rješavaju pitanja *litvanističkih izdanja* – zbirki narodnih litavskih pjesama, rječnika litavskoga jezika; diljem Europe vodile su se diskusije jezikoslovaca-indoeuropeista o važnosti sada ne više leksikoloških, nego intonacijskih, akcentoloških, fonetskih poredbeno-jezikoslovnih pitanja. Dakako, zahvaljujući statusu najarhaičnijega živog indoeuropskog jezika, litavski je tijekom XIX. stoljeća svjetski priznat jezik, a Golovacki je bio izvrsno upućen u sva aktualna istraživanja europskih jezikoslovaca još prije dolaska u Viljno, u doba svoje profesure na Lvivskom sveučilištu, što je također bjelodano iz njegove rukopisne ostavštine.

U povijesti jugoistočne Europe *bitka kod Mohača u Ugarskoj 1526. godine* poznata je kao vrhunac turske ekspanzije. U njoj je ugarska vojska, uz sudjelovanje hrvatskih i srpskih postrojba, doživjela težak poraz.

Godine 1873. Golovacki je u Javnoj knjižnici u Vilniusu pronašao dragocjen pisani dokument, na latinskome jeziku, iz prve polovine XVI. st. – “*Сказаніе о пораженіи угровъ и короля ихъ Людовика под Могачемъ 1526 г. написаное епископомъ Стефаномъ Бродеричемъ*”. Tim povodom Golovacki piše predsjedniku JAZU, Franji Račkomu, da je u Javnoj knjižnici u Vilniusu nađen ovaj rukopis i moli za pomoć kako bi se “razjasnila” nejasna pitanja radi pripreme teksta za tisak.

U LK NAZU, u arhivi *Ostavština J. Golovackoga* (kut. 308), čuva se nacrt pisma Golovackoga, koje je 22. ožujka 1873. godine uputio Račkomu, kao i odgovor na nj – pismo Franje Račkoga, pisano “U Zagrebu 17. travnja 1873.” Ova značajna epistolarna “epizoda” već je na više mjesta zabilježena u bibliografijama, a također i opisana u radovima ukrajinskih istraživača arheografske djelatnosti J. Golovackoga.³⁰ U istom je dosjeu i odgovor F. Račkoga koji piše da je “Skazanije...” prvi put bilo objavljeno 1606. bez predgovora, što ga pak ima u tekstu J. Golovackoga.³¹

²⁹ Vidí: Головацкій Я.: На какомъ пространствѣ земнаго шара господствуетъ православіе и употребляется славяно-русская азбука, Вильна 1887., с. 9.

³⁰ Матисьякевич З. М. Зв’язки Я. Гловацького з югослов’янами, [...] с. 128-129.

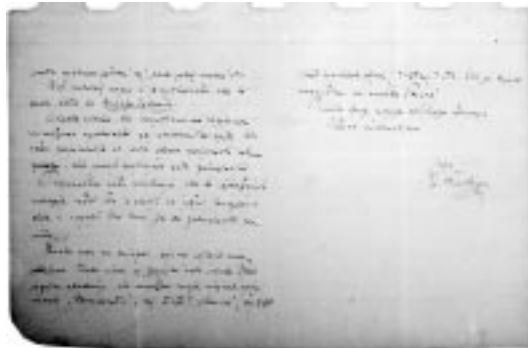
³¹ Матисьякевич Зіновій. Український археограф Я. Ф. Головацький, Академія наук України. Інститут української археографії, вип. 18. Київ, 1993., с. 16.17; Матисьякевич З. М. Дзьобан О. О. Я. Ф. Головацький як археограф, “Бібліотекознавство та бібліографія”, Київ, 1982., с. 120.

Ostavljajući budućnosti potpuniji komentar i objavljivanje nacрта pisma Golovackoga Račkomu te odgovor Račkoga, upućujemo na *faksimil pisma F. Račkoga: iz Zagreba u Viljno-Vilnius*.

Potrebno je istaknuti još i to da Golovacki u pismu Račkomu ne izražava samo zabrinutost činjenicom pomanjkanja slavističkih izdanja u knjižnicama, nego posebice piše o *potrebi širenja i jačanja slavistike* u Litvi s obzirom na već postojeća svjetska znanstvena dostignuća. U istom dosjeu ima i naznaka o drugim bitnim pitanjima slavistike.

Iz bogate arhivske rukopisne ostavštine (koju ni litvanisti ni kroatisti još uvijek nisu dostatno proučili) J. Golovackoga možemo izvući neočekivan zaključak da su litvanistika i kroatistika kao njegovi znanstveni interesi trajale *usporedo*.

Evo, primjerice, u istoj kutiji – (625) “Сказаніе о пораженіи угровъ [...] под Могачемъ 1526 г. [...]”, LK NAZU, fond 36, *Ostavština Golovackoga*, (bibliografi to datiraju 1873. godinom, što pomaže precizirati doba zanimanja Golovackog za litavsku mitologiju u kontekstu slavenske i šire, indoeuropske) – ima jedan vrlo značajan zapis olovkom: na stražnjoj stranici 5. lista našli smo ranije neprimijećen zapis J. Golovackoga (što je nečitljivo pribilježeno, nismo uzimali u obzir. – *N.N.*)

Faksimil pisma Franje Račkoga

Пиколасъ = польс. piekło – piekielnie

чешк. peklo

словин. peklo

малор. пекло

нім. rökl – rökel

I. Перкунасъ Девайтисъ, не мужкъ жемайтисъ, мушкъ дуду, кайпъ шюню руду.

Диосъ греч. Διες, Зевсъ – Ζευς

Дидисъ = малорусск. в Галиц

Ой Дидъ, тай Ладо

на русск.: А мы просо съяли ой Дидъ – Ладо

U početku ovoga *grafita* J. Golovackoga stoji: Пиколас-Пиколас (druge verzije – *Poklius, Pikols, Pikulis...*) – u staropruskoj i litavskoj mitologiji to je bog pakla, podzemlja). Golovacki s puno razloga jezikoslovnu etimologiju i semantiku ovoga htoničnog bića izvodi iz konteksta drugih indoeuropskih jezika, načelom opozicije uspoređujući s mitološkim stanovnicima neba, jer usto imamo još jedan ćirilčni zapis na “približnom” litavskome jeziku: *Перкунасъ – Девайтисъ, не мужкъ жемайтисъ, мушкъ дуду, кайпъ шюню руду*. Ispravan zapis ove stare izreke: *Perkune Dievaiti, nemušķ Žietaiti, o mušķ gudā, kaip šunį rudā*; što znači: *Perune – Božiću, ne tuci Žemajtisa* (Žemajtijec – pripadnik zapadnolitavske etničke skupine – *N.N.*), *a tuci Bjelorusa kao ‘riđega’ psa*.

Analizirajući sadržaj imena *Перкунасъ – Девайтисъ*, Golovacki ga je, očigledno, prevodio s litavskoga jezika: *Перкунасъ* – litav. Perkūnas – to je prava analogija slavenskoga Peruna.

Druga komponenta ove skupine riječi *Девайтисъ* (litav. *Dievaitis* – znači sin Boga, Božić) vodi istraživača u indoeuropsku etimologiju litavskoga *Dievas – Bog* i s tim u svezi nalazimo zapise analogije s panteonom poganskih bogova: *Диосъ греч. Διες, Зевсъ – Ζευς*, a ovomu panteonu antičkih bogova Golovacki pridodaje primjere iz ukrajinskoga i ruskoga folklor: *Дидисъ = малорусск. в Галици. Ой Дидь, тай Ладо на русск.: А мы просо съяли – ой Дидь – Ладо.*

Godine 1884. u Vilniusu je već bio objavljen spomenuti *Географический словарь западнославянскихъ и югославянскихъ земель и прилежащихъ странъ, составленный Яковомъ Головацкимъ, съ приложениемъ географической карты.* Za ovo izdanje ruski je car osobno nagradio Golovackoga darom – zlatnim prstenom s rubinom i dijamantima. Razlog je bio, svakako, politički, jer je ideologija izdanja odražavala imperijalističke namjere ruske vladavine, naime panslavistički “pridružiti” Rusiji pola Europe pod zastavom tobožnjega “ujedinjenja Slavena”. Pripremajući taj zemljopisni leksikon, Golovacki je ipak naglašeno pretjerao u pokornosti carskoj politici, na što je pozornost skrenula čak i ruska znanstvena kritika, savjetujući da u ponovnom izdanju autor “smanji opseg rusifikacije drugoga slavenskog nazivlja”.³²

Vatroslav Jagić također se usprotivio promjeni izvornih njemačkih toponima u njemačkim zemljama, drugim tendencijama rusifikacije, također je kritički ocijenio napuštanje narodnoga jezika u radovima Jakova Golovackog..., ali tek znatno kasnije.³³

Međutim, za nas je kudikamo bitnije da u tom vilniuskom izdanju nalazimo tako dobro (osobito za onodobne prilike) i poligrafski stručno pripremljen zemljovid *Географический словарь западнославянскихъ и югославянскихъ земель и прилежащихъ странъ, составленный Яковомъ Головацкимъ*, gdje u odjeljku *Статистический указател* nalazimo podatke o broju stanovnika. Izdvojene su: *Хорватия и Славония, посебце – Далмация...* Čitljivi su natpisi na zemljovidu: *Истрия, Пуля, Воднянъ, Ровинъ, Орсаръ, Лабинъ...*

U predgovoru (zabilježen je nadnevak: 19. prosinca 1877. godine) autor objašnjava svrhu izdanja – dati autentične slavenske toponime u slavenskim zemljama, gdje su Nijemci, Talijani, Mađari i Turci “*uveli svoju topografsku nomenklaturu*” (str. III), a zbog toga, tobože, ponekad nije moguće pronaći odgovarajuće povijesno mjesto. Međutim, i ova “autentičnost” bila je zapravo rusifikacija slavenske toponimike i nazivlja u skladu sa carskim odredbama, promijenivši, primjerice, “*чужестранныя Тейсу, Эльбу, Молдау на славяно-русска (kurziv moj – N.N.) Тусу, Лабу, Волтаву*” (str. V).

Ovaj rad J. Golovackoga zanimljiv je također za razumijevanje stanja tadašnje geografsko-znanstvene i filološke misli u širem međunarodnom kontekstu. Autor se poziva na studije F. Miklošiča “*Die slavischen Ortsnamen aus Apellativen, Wien 1874. II. Hfte*”, “*Über die Wanderungen der Rumunen in den tinischen Alpen und Karpaten, Wien*

³² Vidi: *Будилович Ант.* [Рецензия], “Журнал министерства народного просвещения”, № 8, авг., СПб. 1884., с. 312.

³³ *Ягич И. В.* История славянской филологии. // “Энциклопедия славянской филологии”, вып. 1., СПб 1910., . 485-534.

1879.”, uz primjedbu da “географическая номенклатура оказалась обильнымъ источникомъ для объясненія законовъ фонетики и словопроизводства. Взаимные отношенія племень самой отдаленной древности самѣмъ нагляднымъ образомъ изъясняются топографическо-географической номенклатурой” (str.V).

J. Golovacki je koristio više desetaka izvora iz njemačke, poljske, ruske, mađarske, češke i dr. stručne literature (*Иностранныя книги и карты, которыми я пользовался при составленіи Географическаго Словаря*). U tom impozantnom bibliografskom popisu ima i kroatističkih odnosno hrvatskih izdanja:

(str. XXV): *Lipsky* (de Sedlična S.) Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis mappae regni Ungariae, Slavoniae, Croatiae et Confiniorum Militarum, M. Item principatus Transylvaniae occurrentium. Budae, 1808.

Matković P. *Hrvatska i Slavonija*. Zagreb 1873.

(str. XXVII): *Sabljar* (Vinko). Mjestopisni Rječnik kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonije, uredio V. S., Zagreb 1866.

Schedius (Ludv. v.) Karte des Königreichs Ungarn, der Königreiche Croatien, Slavonien, Dalmatien, des Grossfürst. Siebenbürgen, des Küstenlandes und der Militärgränze, nebst dem Königr. Galicien u.d. Gebiethe Krakau, II. Aufl. Wien. 1846.

Шематизам православне епархије Бокотторско-Дубровничке за годину 1874, у Задру.

Schematismus cleri r. gr. Crisiensis. Zagrabiae, 1859. i dr.

U svome leksikonu Golovacki daje više natuknica i o današnjemu, nama suvremenome, hrvatskom području. Autorov opći znanstveni postupak može se ilustrirati ovim primjerom:

“Адриатическое море, др. рим. Superum seu Hadriaticum mare, юго-слав.

Сино или Ядерско море, зал.

Средиземнаго моря между полуостровами Италійскимъ и Балканскимъ, 1000 кв. Миль пространства, съ набереженой 267 м. [овдје, вjeroјтно, треба: км. – N.N.] длины.

Мореплаваніе на немъ значительно, особенно с восточной стороны, гдѣ лучшіе – порты: въ Албаніи *Драчь* (Durazzo), *Лшиь* (Alessio), *Барь* (Antivari) и др.; въ Далмаціи: *Которь* (Cattaro), *Дубровникъ* (Ragusa), *Задрь* (Zara), *Рѣка* (Fiume), *Бакрь* (Bucari), *Пуля* (Pola), *Терстъ* (Triest) [...]” (str. 2)

U predgovoru pak Jakiv Golovacki obrazlože opća pitanja etnogeneze Slavena: “

Несмотря на долговѣчное разъединеніе Славянъ и отчужденіе ихъ другъ от друга, отличительная черта славянского единства проявляется в тождественности наименованій странъ, горъ, рѣкъ, городовъ,

Zemljovid J. Golovackoga, detalj

селений и пр. въ различныхъ земляхъ Славяницыны. Внимательный читатель славянскихъ картъ и географическихъ сочинений пораженъ будетъ часто встрѣчающимися точь-въ-точь теми-же названіями мѣстностей, горъ и рѣкъ в разныхъ, на большемъ разстояніи находящихся земляхъ. Цѣлыя десятки названій городовъ сел, рѣкъ и горъ, лежащихъ на сѣверѣ Карпатъ и в Галичинѣ, повторяются в Чехіи и даже за Дунаемъ въ Сербіи, Хорватіи, Далмаціи и Черногоріи. Это не простая случайность, а очевидное доказательство того, что предки нынѣшнихъ Чеховъ, Сербовъ и Хорватовъ, вышедшіе изъ извѣстной мѣстности своего прежняго отчества, [...] дали названіе роднаго мѣста своему новоселію” (стор. XIX-XX).

Nema dvojbe, Golovacki je ovdje rezimirao i prilagodio mnoga vlastita zapazanja, etnografska istraživanja još iz mladih dana, posebice iz već spomenute studije “ВЕЛИКАЯ ХОРВАТИЯ...” (1847.)

U I. djelu svoje studije “НАРОДНЫЯ ПѢСНИ ГАЛИЦКОЙ И УГОРСКОЙ РУСИ...”, u odjeljku “Povijesno-etnografski pregled”, Golovacki ponovno upozorava: “На сѣверной сторонѣ Карпатъ уже съ пятого столѣтія упоминается о народѣ, называемомъ Хорватами, и о землѣ ихъ, Бѣлой или Великой Хорватіи, въ которой Константинъ Багрянородный полагаетъ область, называемую туземцами Бойки. Опредѣляя заселеніе восточной Европы, Несторъ даетъ нам положительныя свѣдѣнія о населеніи Прикарпатскаго края Славянами: онъ находитъ бѣ этихъ земляхъ тѣхъ же Хорватовъ”³⁴

Pitanje etnogeneze Slavena, posebice plemena karpatskih Hrvata, povijesne tradicije njihove kršćanske kulture (također aktualizirano još u spomenutoj studiji “ВЕЛИКАЯ ХОРВАТИЯ...” itd., ostalo je u njegovim neobjavljenim tekstovima vilniuskoga razdoblja. U rukopisu iz 1884 g., “Креховскій Свято-Николаевскій монастырь въ Галичинѣ”, posvećenom pitanju pokršćavanja Rusji i zidanja na tlu Galicije samostana/manastira kao žarišta kršćanske prosvjete i kulture, J. Golovacki piše: “И подкарпатская Русь – эта древняя Хорватія – в этомъ отношеніи не отстала от прочей Руси, темъ более, что преданія христіанства оставились в ней еще со временъ св. Кирилла и Мефодія” [...] Владимиръ В[еликій], покоривъ Галичскихъ Хорватовъ и крестившись (989 г.) (ispravno: 988. g. – N.N.) ходилъ съ двумя епископами для крещенія народа” i dr.³⁵

Možemo pouzdano zaključiti da je veliki talent J. Golovackoga išao pod ruku s velikom dramom kompromisa glede carske politike, no to nije umanjilo njegovo stručno dostojanstvo. Primjer tomu jedan je od posljednjih za života objavljenih radova J. Golovackoga, 1888. u Vilniusu: “Замѣтки и дополненія къ статьямъ г. Пыпина, напечатаннымъ въ ‘Вѣстникѣ Европы’ за 1885 и 1886 годы”.

Glasoviti ruski slavist A. Rупin, suautor knjige “Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича” (СПб. 1865), zamjerio je Golovackomu

³⁴ НАРОДНЫЯ ПѢСНИ ГАЛИЦКОЙ И УГОРСКОЙ РУСИ, СОБРАННЫЯ Я.Θ. ГОЛОВАЦКИМЪ. Част I. Думы и думки. Изданіе Императорскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ, Москва 1878., с. 617.

³⁵ LK NAZU, *Golovacki*, kut. 646, “Креховскій Свято-Николаевскій монастырь въ Галичинѣ”, Viljno 1884., list 1.

zbog pretjerivanja u interpretaciji slavenskih naroda kao “ruskih”. Odgovarajući mu, Golovacki priznaje pravo na nacionalnu samosvojnost Hrvatima, čak i Ukrajincima: “Хорваты и Сербы не менше различаются другъ отъ друга, чъмъ Великопооссы отъ Малороссовъ и Галичанъ. И у Хорватовъ, Далматинцевъ, Славонцевъ, Шумадійцевъ, Босняковъ, Черногорцевъ и пр. гораздо болше различій по историческому, политическому, религиозному и общественному быту, чъмъ между русскими племенами. Слѣдуетъ прибавить, что Хорваты и большая част Далматинцевъ рьяные католики и издревле употребляют латинку, а остальные юго-Славяне – православные и пользуются наслѣдством славянскихъ апостоловъ – кириллицей”.

I u drugim svojim radovima posljednjih godina života Golovacki je, uz brojne lingvističke podatke, znao izraziti stručno mišljenje jezikoslovca, slavista i arheografa. Najčešće ipak prikriveno.

Pri kraju 60-ih i početkom 70-ih godina XIX. st. poduzeo je akciju obogaćivanja fonda Javne knjižnice u Vilniusu, komentirao je svoje opširne, ponekad čak i nekoliko stranica duge popise Vilniusu potrebitih knjiga. To je i svjedočanstvo iznimne erudicije njihova sastavljača. Tako iz područja kroatistike, među ostalim, navodimo izbor, bez i najmanje promjene onoga što je i kako Golovacki zabilježio:

Berlin. Grammatik der illirischen Sprache.

Čitanka ilirska Mažuranića.

Jagić. Povijest Književnosti hrvatske.

Kukuljević-Sakcinski. Bibliografia hrvatska.

Berčić. Glagolitski bukvar.

Marjanović. Hrvatske narodne pjesme.

Kačić. Razgovor ugodni naroda slovinskoga.

Rački. Evangelie Assemanovo glagoliske i dr.³⁶

Dio osobne knjižnice Jakiva Golovackoga nakon njegove smrti obitelj je darovala Javnoj knjižnici u Vilniusu: *Виленская Публичная библиотека* (kako se tada ruski zvala). Sada je to blago u posjedu Knjižnice Vilniuskog sveučilišta. Jakiv se Golovacki na zadivljujući, dosljedno znanstveni način brinuo o sređivanju i kompletiranju spomenute knjižnice, zato možemo pretpostaviti da je i sam ranije istoj darovao neke svoje rijetke knjige.

Sada u knjižnici Vilniuskoga sveučilišta ima raritetâ – važnih knjiga i iz XIX. stoljeća, rijetkosti značajnih za proučavanje *litavsko-hrvatskih kulturno-povijesnih veza*. Ta izdanja većim dijelom potječu iz nekada bogate osobne zbirke njihova vlasnika i autora, koji ih je onamo donio iz ukrajinske Austrije, iz Lviva. Bio je to Jakov/Jakiv-Jaroslav Golovacki.

³⁶ Vidi: Головацкий Я.Ф.: “Записка о необходимости снабжения публичных и других библиотек в России книгами на славянских языках и сочинениями о славянстве”, Москва, 1872., с. 1-24.

U rukopisnoj arhivi LK NAZU, *Golovacki*, kut. 818, također postoji bogata osobna kroatistička bibliografija Golovackoga u svrhu kompletiranja Javne knjižnice u Vilniusu.